

TERDIK SZILVESZTER

ADATOK AZ ABODI GÖRÖG KATOLIKUS TEMPLOM TÖRTÉNETÉHEZ

TARTALOM: 1. Bevezetés; 2. Az első templom; 3. A kőtemplom; 4. Függelék.

1. Bevezetés

A Borsodi esperesi kerület templomai közül az abodi őrzi leginkább eredeti formáját, és korabeli berendezésének nagy része is eredeti alakjában maradt fenn. Az ikonosztázion készítési körülményei a magyarországi görög katolikus emléanyagban kivételesen is jól adatoltnak számítnak, ezért nem tűnik hiábavalónak, hogy az abodi templom történetét – különös tekintettel a liturgikus felszerelés alakulására –, a kezdetektől egészen a 20. század elejéig tekintjük át.

2. Az első templom

Az egykori Borsod vármegye északi csücskében, a középkori, kora-újkori járási székhelytől, Szendrőtől keletre fekszik Abod, a 18. századi forrásokban gyakran Abogynak nevezett község. Az Árpád-kortól lakott település a 17. század végére elnéptelenedett, a zavaros viszonyok következtében lakosai elmenekültek, vagy a járványok pusztították ki őket. A birtokosok közül a legnagyobb rész a Csáky család tulajdonában volt, akik a Rákóczi szabadságharc után kezdték meg pusztán maradt községeik benépesítését. Abodra rutén és szlovák jobbágyok költöztek, az előbbieik létszámban jóval fölülmúlták az utóbbiakat. Veres László úgy vélte, hogy a falu benépesülése 1728 után történhetett meg,¹ de amint az alább ismertetett forrásokból kitűnik, legalább egy

¹ VERES, L., „Borsod megye etnikai arculatának változásai a 18. század első felében”, in Kunt, E. – Szabadfalvi, L. – Viga, Gy. (szerk.), *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon: az 1984 októberében megrendezett konferencia anyaga*. Miskolc 1985, 31, 33, (és térkép).

évtizeddel korábban már megkezdődhetett a betelepülés. Egyébként 1770-ben az úrbérrendezés folyamán a jobbágyok is úgy tudták, hogy eleik hetven, vagy hatvan évvel korábban, tehát 1710 körül szállták meg a községet.²

Hogy a betelepülő rutének számára pontosan mikor alapították meg a görög katolikus egyházközséget, egyelőre nem ismert. Az 1726. szeptember 27-én, Rakacán, a borsodi és az abaúji görög katolikus papok Bizánczy Gennadius György (1716-1733) püspök vezetésével tartottak gyűlést, amelyen elfogadták az 1720-ban tartott zamošč-i zsinat határozatait. A gyűlés jegyzőkönyveinek aláírói között szerepel Basilius Repaszky „abogyi” paróchus is.³

Az egyházközséget először Barkóczy Ferenc (1744-1761) egri püspök idejében, a munkácsi egyházmegye községeit hat vármegye területén bejáró, 1741-ben végzett kánoni látogatás során írták le. Az abodi paróchust Gulovics Damjának hívták, az egyházközségnek ekkoriban nem volt filiája, a temploma fából épült, elfogadható állapotban volt. A gyengén felszerelt istenháza liturgikus tárgyai közül egy miseruhát tartozékaival, egy miseinget, egy kelyhet és paténát említenek. A kegyúri jogok Csáky Zsigmondot illették. Tizenegy házban öt zsellércsalád lakott, a pap pénzbeli jövedelme 54 forint, 92 krajcár volt, s ezzel a huszonhárom, a Csereháti esperesi kerülethez tartozó egyházközség között a középmezőnybe tartozott.⁴

Öt év múlva, az Egri egyházmegye latin egyházközségeit érintő canonica visitatio során az útba eső görög katolikus közösségeket sem hagyták ki. A fatemplom állapota ekkoriban már nem volt túl jó, viszont az is leírják, hogy harminc évvel korábban épült (1716-ban, vagyis akörül). A paróchus továbbra is Gulovics volt, akivel kapcsolatban csak azt jegyzik meg, hogy közte és a szendrői ferencesek között – akik a latin

² TÓTH, P., *Mária Terézia-kori úrbérrendezés kilenc kérdőpontos vizsgálatai. Borsod vármegye*, Miskolc 1991, 1.

³ CIUBOTĂ, V., *Episcopia greco-catolică de Munkacevo Documente*, Satu Mare – Ujgorod 2007, 213.

⁴ „Hanc administrat parochus loci Damianus Gulovics filialem nullam habet. Ecclesiae structura lignea in statu mediocri existit. Apparentis ut sunt casula, alba, stola, manipuli, calix cum patenula stanneus et his similia debilitate est provisus. (...) Jus patronatus penes Illmum D. C. Sigismundum Csáky.” PL, Archivum Ecclesiasticum Vetus. No 2100/1-9. Az esperesi kerület egyházközségeinek jövedelmeit táblázatba rendezve közölte: UDVARI, I., „A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye lelkészégeinek 1741. évi összeírása, (Csereháti és Zempléni esperesi kerületek)”, in *A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Évkönyve XXXVII* (1999) 538.

hívek lelki ellátását végezték –, majd egyház-joghatósági ügyekben rendelkezni kell.⁵

Egy évvel később, a katolikus egyházközségek anyagi támogatását felügyelő, 1733-ban alapított Cassa Parochorum megbízásából, a munkácsi egyházmegye és a vármegyei hatóságok együttműködésével írták össze (Zemplén vármegye kivételével) a teljes egyházmegyéjét. Borsod vármegyében Blechnarszky Bazil esperes, tokaji lelkész, valamint Palugyay Ignác szolgabíró és Nyárády László végezték a bejárást.⁶ Az összeírásban a papok nevét nem is említik, alapvetően az egyházközségek anyagi állapotának pontos föltérképezése volt a cél, a templomról és berendezéséről is meglehetősen szűkszavúan írnak. Az abodi fatemplom ekkor már az összeomlás szélén állott, de a berendezése kielégítő volt, csak arányozott rézkelyhét és paténáját említik külön. Az egyháznak nem volt semmi önálló jövedelme.⁷

1751-ben Olsavszky Mihály Mánuel (1742-1767) munkácsi püspök vizitálta végig a munkácsi egyházmegyéjét. Ebben az összeírásban sok olyan részletre is kitérnek, amelyekről a korábbiak egyáltalán nem tettek említést. A Csereháti esperesi kerülethez huszonnégy borsodi és abauji paróchia tartozott, valamint Zemplén vármegyéből Szerencs. A kerület vizitálását Jaromisz Mihály hejőkeresztúri paróchus végezte.⁸ Abod paróchusa továbbra is Gulovics Damján volt, akít még Bizánczy püspök helyezett ide. Hogy pontosan mikor, az nem derül ki, de amint láttuk, 1726-ban még nem ő szolgált itt, Bizánczy viszont 1733-ban meghalt, tehát ebben az intervallumban kaphatta meg kinevezését. A kánoni látogatás idejében elég rossz viszonyban volt a híveivel. A jegyzőkönyvekben kilenc pontba szedve írták össze az ellene fölmerülő

⁵ „Ecclesia graeci ritus datur, quae est ex ligno in statu tali-quali, ante annos 30 exstructa. (...) Hic loci presbyter graeci ritus datur Damianus Gulovics inter quem et Reverendos Patres Franciscanos Szendrőienses in ordine ad Iurisdictionalia debet esse dispositio.” MOL mikrofilmmásolat: X 746. 1688 d., 100-101. p. (Egri Érseki Lt. 3415.)

⁶ EMBER, GY., „A munkácsi gör. kat. püspökség lelkészségeinek 1747. évi összeírása”, in *Regnum* 1944/46 (1947) 95, 97.

⁷ „In matre habet aedificium sta comodum, templum vero cum accessoriis ruinam omni hora minatur, ast apartamenta intrinseca sunt satis apta, et perquam comoda, calix cupreus cum patenula deauratus, nihilominus tamen Ecclesia nullos habet proventus.” MOL C 38. Acta C. Par. 9. Extraordinaria Nr. 30. Az adatok összefoglalva: EMBER, *op. cit.*, 102.

⁸ Legalábbis a hejőkeresztúri paróchia összeírása során „visitator actualis”-nak írja magát. Öt Olsavszky Mihály Mánuel püspök szentelte föl és helyezte ide. DAZO Fond 151. opisz I. Nr. 1289. f 12v.

panaszokat, amelyek egyrészt anyagi, másrészt viselkedésbeli problémákkal voltak kapcsolatosak.⁹ A fatemplom jó állapotban volt, Friczky esperes szentelte föl (sajnos azt nem közlik, hogy mikor), legutóbbi helyreállítása után pedig a bölzsei (Belža, SK) paróchus, kerületi jegyző áldotta meg.¹⁰ Ez a restaurálás 1747 után történhetett, mivel akkor a templom még romos volt. A felszerelési tárgyak közül megemlítenek egy fa cibóriumot, amely a latinok monstranciáinak mintájára készült (talán sugarak díszítették),¹¹ aztán a rézkelyhet paténával, kanállal és csillaggal. Az antimenzion Bizánczy püspök idejéből származott. A liturgikus ruhák között csak két felon szerepel, az egyik selyemből, a másik régi. Említenek még fa gyertyatartókat, és ikonok, valószínűleg az ikonosztázion alapképei. Hét liturgikus könyv volt, valamint két harang. A temetőt, így a templomot is palánk övezte. A templomnak nem voltak saját jövedelmei.¹²

Ezt az összeírást egészítik ki a Boksay János által nem sokkal később végzett vizitáció adatai, amelyekben a templomi felszereléseket írta le sokkal részletesebben.¹³ Kiderül, hogy a két harangon kívül volt még négy csengő is. A könyveket nem részletezi, de megtudjuk, hogy a már többször emlegetett réz kelyhen kívül volt még két másik ón kehely, a szükséges tartozékokkal együtt. Négy miseruhát ír le, amelyek közül

⁹ DAZO Fond 151. opisz 1. Nr. 1289. f 7v.

¹⁰ Bölzsen (Belse) Zetkey Péter volt ekkoriban a paróchus, akit még Bizánczy püspök szentelt föl és helyezett ide. DAZO Fond 151. opisz 1. Nr. 1289.

¹¹ A bártfai Sárosi Múzeum állandó kiállításán látható olyan 18. századi fa cibórium, amelynek, fölső, nyitható gömb alakú részét fa sugarakkal díszítették.

¹² „Metricam habet solum baptisatorum, concionatores Ecclesiae nullos praeter scriptos sermones in Evangelio primo. Nemo improvisus tum parvulorum, quam adultorum decessit, fons baptismalis datur. Obstetrix jurata et instructa. Cantori solvunt per metretam siliquinis, quilibet hospes ab una sessione. /Ecclesia / Ecclesia lignea in statu commodo benedicta ab Archi Presbytero Friczky dein post renovationem a Belsensi, Notario Districtuali. Ciborium ligneum per modum monstrantiae latinorum. Calix aeneus cum patena, cocleari, et stella. Antimissium Bizanczinianum. Corporale. purificatoria, albae tres, mappae ex tectura arae mundae, et humeralia duo. casulae duae ecclesiae una sericeae, altera ex carton antiqua, velum, et palae sericeae. candelabra lignea. Imagines omnes locales. Libri: Missale, Evangelion, Trefologion, Epistolarium, Csasoszlov, Sestodnik, Psalterium cassus. Campanae duae benedictae ab Archi-diacono Bechnarszky. Mensa proportionis munda. Claustra ferrea bona. Cemeterium palanka circimdatum. Indulgentia nulla. Ecclesia proventus nullos habet, praeter collectae ad 30 florum Vonas.” DAZO Fond 151. opisz 1. Nr. 1289. f 8.

¹³ Az irat külzetén 1752-es dátum szerepel. Címe: „Status et Conditio Pariciarum et Ecclesiarum V. Districtus Cherhatiensis (sic!) Occasione Visitae Districtualis per Joannem Boksay conscriptus.” DAZO Fond 151. opisz 1. Nr. 1328. f 42.

egy aranyos selyemből készült, 77 rajnai forint értékben, arany paszmántokkal, és minden kehelytakaróval együtt. Volt egy zöld selyem, de takarók nélkül, és egy régi vászonruha, valamint egy fekete, szintén minden tartozékkal együtt. Kiemel még hat miseinget a többi liturgikus textilen kívül. Megemlít két ón, és egy réz gyertyatartót (az előző évben még csak két fa gyertyatartóról írtak), valamint egy kis réz füstölőt, és két darab ón olajtartó edénykét is.¹⁴

1765-ben ugyancsak Boksay járja be az időközben önálló eszerei kerületté alakított borsodi egyházközségeket. Összeírásában ekkor részletesen kitért a liturgikus könyvekre is, nem csak a címüket, de időnként a kiadók nevét is szerepelteti. Valószínűleg csak azoknak a könyveknek az esetében tüntette föl a kiadót, amelyek nem unitus, hanem ortodox nyomdákban származtak, mint amilyenek a kijevei és moszkvai kiadások lehetnek. Éppen ezekben az években jelentkezett problémaként a munkácsi egyházmegyében a saját nyomda hiánya, ami aztán még sokáig nem is oldódott meg.¹⁵ A liturgikus felszerelés többi része sokban egyezik a közel tizenöt évvel korábban fölvetett leltár adataival, de több részletben mutat eltéréseket. Kiderül, hogy a zöld selyemruhát sárga virágok díszítik, a fekete ruha kehelytakarói pedig vörös selyemből készültek. Újra említenek fa gyertyatartókat is az ón és a réz darabok mellett. A leltárban szerepel két ón és három üvegkancsó, újdonság a három zászló szerepeltetése is. Az antimenziont időközben lecserélték, ekkor már az aktuális püspök, Olsavszky idejéből származó példány volt itt.¹⁶

¹⁴ „In Poss. Abogy ingremiata in C. Borsodiensi, Bono Pttmorum D. D. C. Csáky, Ecclesia lignea, agros habet in 2bus calcaturis in 1ma cubl. 6 et 4tarum, quarum in altera cubul., duorum et 4tarum duarum capaces, campanas 2. tintinabula 4. libros omnes, calices tres. Unum cupreum cum patenula sola, duos stanneos cum aliis apertinentiis, ciborium ligneum, casulas 4tuor, unam auream sericeam 77 Rfl. circumdatam fimbreis aureis cum omnibus apparatis ad calicem. Alteram viridem etiam sericeam absque his 3tiam ex tela antiqua 4tam nigram cum omnibus apparatis praeterea est stola cum manicis ex materia sericea cum aliis necessariis: albas 6 praeter ceteras vestes. Candelabra duo stannea et unum cupreum, thuribulum unum parvum cupreum, urccolas stanneos.” DAZO Fond 151. opisz 1. Nr. 1328. f 43r.

¹⁵ A problémával kapcsolatban mindmáig alapvető: HODINKA, A., *A munkácsi görög katolikus püspökség története*. Budapest 1909, 787-813.

¹⁶ Az összeírás csak töredékesen maradt fenn, a Borsodi kerület négy paróchiájáról szerepelnek rajta adatok (Magángyűjtemény). A dölt betűvel szedett részek az eredetiben cirill betűvel vannak írva.

„Sub Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Michaeli Manuele Olsavszky Episcopi Munkacsiensis (...) Rossensis Inventarium et status Ecclesiarum atque Parochiarum actu v. districtus Borsodiensis

Négy évvel később Eszterházy Károly (1762-1799) egri püspök is meglátogatta a falut. A latin egyházközségek mellett, elődjéhez hasonlóan, ő is végigjárta a görög katolikus egyházközségek egy részét, hiszen a munkácsi egyházmegye kánoni felállítása előtt a görög rítusú hívek felett is teljes joghatóságot gyakorolt. A leírás elég alapos, a templomról és berendezéséről további részleteket tudhatunk meg az előző összeíráshoz képest.¹⁷ A vizitátorokat körmenettel kísérték a templomhoz, ahol hódoltak az Oltáriszentség előtt és egy kis beszédet is tartottak. A fatemplomról azt mondják, hogy 46 évvel korábban, épült, Blechnárszky tokaji paróchus áldotta meg (ehhez képest 1751-ben még egy Friczky nevű esperest emlegettek), és már felújításra szorult. Szűz Mária születése ünnepére volt szentelve, de búcsúkiáltásai nem voltak. Ezek alapján a templom 1723-ban épült volna, bár amint láttuk 1746-ban öt évvel korábbra datálták.

A templom belső berendezésével kapcsolatban megjegyzik, hogy szentélye a keleti egyház szokásainak megfelelően van kialakítva: az egyetlen oltáron van antimenzion, fa tabernákulum (úgy tűnik, a fa cibóriumot már lecserélhették), a Szentséget hetente újítják meg.¹⁸ Az

olim, quippe anno 1765 per A[rchi] Diaconus Joannes Boksay consignatus. /

1o Abogy Illustrissimum Comitem Csáky, in qua Ecclesia ex toto lignea Imaginibus ornata, bene a foris tecta, habet duas campanas, quolibet 8° librarum, (...) Incunabula 4 libros omnes utpote Tripholon, Evangelium, Triod *cvitnij*, Rituale Breviarium Choralis in 4°, Psalterium Antiquum et *Sesztodnik*, duo Missalia alterum novum, in pkytera (?), altream antiquum in 4-ones, ex typographia Kiovensi. Octoi ex Potsaviensia, Triod 4ale Moskovitiam, Apostol i *Minejka praznicsna*, in 8° Moskovitiam. Calices tres unus cupreus cum patena, solem ex ostenei cum patenis et stellis. Ciborium ligneum, casulas una aureo sericea 72 fl. cum omnibus apparatus ad calicem, e (...) fimbreis aureis, altera viridis sericea cum floribus flavis, absque apparamentis ad calicem, 3^a ex carton antiqua, 4^a nigra ex tela cum omnibus apparamentis ad calicem ex materia sericea rubra. Humeralia 5 jam attrita, albae 6., candelabra duo stannea, reliquae lignee. Turibulum cupreum exiguum, candelabrum cupreum, ampulae duae stanneae, tres vitricae, vexillas ex rossa rubra. 1^{ac}, et ex telae 2. Antimission moderni Eppi. Xilon 3^a pecuniae." Az antimenziont az 1877-es canonica visitatio szerint 1753-ban állította ki Olsavszky. AGKA, Inv. č. 478., Sign. 1. Rok 1877.

¹⁷ KOVÁCS, B., *Eszterházy Károly püspök egyházlátogatásainak jegyzőkönyvei. Borsod vármegye 1768-1769*, Eger 1998, 255-256.

¹⁸ „Actualis status ecclesiae reparatione indiget. Habet Sancta Sanctorum pro more orientalis ecclesiae, intra que habetur altare unum, antimensali seu throno inviolato provisum, ac tabernaculum ligneum, ubi ea, qua fieri potest, decentia Venerabile conservatur singula septima ne longiore tempore conservati nimium indurescant. Viaticum deferri solet ad aegrotos privatim.” – KOVÁCS, *op. cit.*, 255-256.

oltáron őrizték a szent olajokat ón edényekben, amelyeket évente a munkácsi rítusvikárius (vagyis a püspök) újít meg. Nincs keresztelőkút, ezért a paróchus a szükségeseket kivéve, minden alkalommal szentelt vízzel keresztel. A templomnak volt három zászlója, „ambon” a prédikációhoz, a szentélyen kívül, jobb oldalon pedig kántorhely.¹⁹ A templom fa tornyában volt két harang, amelyeket Olsavszky püspök áldott meg. A főlszerelési tárgyak között említik a két ón, valamint az aranyozott kelyhet és patenáikat, egy ón cibóriumot (ez az eddigiekben nem szerepelt), négy ón és két réz gyertyatartót, réz füstölőt és tömjéntartót, egy réz betegellátót, két ón olajtartót, és négy üveg kancsót, három csengőt, négy felont és több más liturgikus textilt.²⁰

Az abodi lelkész ekkor a 49 éves, Andreas Zuhrovics volt, aki Abaúj megyéből származott. Latinul, magyarul és ruténul tudott, három évet Kassán is tanult, majd Munkácson 1759-ben szentelték föl, s 17 évvel korábban helyezte Olsavszky püspök ide. Ha ez az utóbbi szám stimmel, akkor nem 1759-ben, hanem talán 1749-ben szentelheték. Ha valóban 1752-ben került ide, ez azt is jelenti, hogy Olsavszky püspök az 1751-es canonica visitatio után helyezte el innen a problémás Gulovics Damjánt.²¹

A fatemplom lebontásának ideje nem ismert. A II. József uralkodása alatt kezdeményezett paróchia-rendezés²² a munkácsi egyházmegyét csak egy évtizeddel később, az uralkodó halála után érte el. A paróchia-szerkezet átalakítására csak 1794 és 1796 között dolgozott ki javaslatokat az ügyért felelős bizottság. Javasataikat egy jegyzőkönyv őrzi. A bizottság Abod esetében az 1782-es összeírásra hivatkozik, amelyből kiderült, hogy a hívek száma 245-re emelkedett, hat évvel korábban pedig a régi, romladozott templom helyén új, szilárd anyagú templom építéséhez fogtak, az egyház, valamint saját költségükön. A falak kijelölése, az alap kiásása megkezdődött, de a lakosok elszegénye-

¹⁹ „ambonem pro sermonibus ad populum habendis, chorum pro cantoribus extra Sancta Sanctorum ad dextrum latus”. – KOVÁCS, *op. cit.*, 256.

²⁰ „calices stannei 2, ex auricalcho 1 cum suis patenis, ciborium stanneum 1, candelabra stannea 4, cuprea 2, thuribulum cupreum cum navicula, cuprea pixis 1 pro deferenda aegrotos viatico, urceoli stannei 2, crystallini 4, tintinnabula 3, casula vulgo felon dictas cum suis stolis 4, albae 5, corporalia 4, humeralia 4, purificatoria 18.” – KOVÁCS, *op. cit.*, 256.

²¹ KOVÁCS, *op. cit.*, 256.

²² 1782-ben rendelte el, az összeírások is ekkor kezdődtek. KOSÁRY, D., *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Budapest 1983, 377-378.

dése miatt félbemaradt.²³ Ha a hat évet az 1782-es összeíráshoz képest kell visszaszámolnunk, akkor a templom építéséhez 1776-ban foghattak hozzá.²⁴

A bőségesnek mondható 18. századi forrásanyagból a fatemplom formájára, szerkezetére nézve csak minimális információval rendelkezünk: volt tornya, ikonosztázionja. Sokkal részletesebben írtak a felszerelésről, amely a század folyamán fokozatosan gyarapodott, s például az oltár felszerelésének átalakulását szemlélve jól látszik, hogy a közönség nem csak lélekszámban, hanem anyagiak terén is erősebb lett.

3. A kőtemplom

Az új kőtemplom pontos építési dátuma nem ismert. Ha 1796 körül, a paróchia-rendezés évében már készen lett volna a templom, akkor a bizottság is utalt volna rá. Az épület formája (egyhajós, nyugati toronnyal, két klirosszal, boltozott belső térrel) a 18-19. század fordulóján épült kőtemplomokkal mutat közeli rokonságot, ezért is valószínűsíthető, hogy ezekben az években készült el. Szerkezeti érdekessége, hogy a déli oldalon található klirosz keleti felében egy másik, szinte a boltozatindításig nyúló fülke található, amely a kántor hangjának fokozott erősítésére szolgálhatott. A paróchus 1792-ben Répássy János,²⁵ 1806-ban már Hubay Mihály volt,²⁶ valószínűleg ők vezették az építkezést is. Az 1877-ben végzett kánoni látogatáskor sem tudták már megállapítani, sem az építés idejét, sem a szentelő nevét, csak azt

²³ „Hanc administrat unus parochus annuo 148 f redita provisus./ Ius patronatus habet familia Comitum Csáky. / In conscriptione anno 782 sub C. pag. 32 numerus animarum parochiae hujus cum 245 solum exporictum, unaque innuitur in locum antiquae ruinosae ecclesiae ante 6 annos novam ex solidis materialibus partim ecclesiae sumptibus, vero impensis, ac opera parochianorum inceptam quidem esse, verum eductio muri, cum et fundus exhaustus et incolae depaupertati sint, ob defectum in statu imperfecto haerere. Porro domum parochialem ligneam incrustatione solum egeret.” MOL C 104. 55. kötet.

²⁴ 1774 és 1782 között szinte az összes görög katolikus egyházmegyét összeírták Magyarországon, de a Borsodi esperesi kerület anyaga jelenleg nincs meg. MOL C 99. Görög katolikus összeírások 1774-1782.

²⁵ Abodon 371 hívő volt, amely a tizenegy filiával együtt már 776-ra nőtt. BENDÁSZ. I. – KOI, I., *A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészsegeinek 1792. évi katalógusa*, Nyíregyháza 1994, 52.

²⁶ A hívek létszáma is folyamatosan nőtt: Abodon 548-an, a filiákkal együtt 1087-en voltak. UDVARI, I. (szerk.), *A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészsegeinek 1806. évi összeírása*, Nyíregyháza 1990, 101-102.

jegyzik meg, hogy 1824-ben egy tűzvész után, gróf Csáky Jánosné építtette újjá.²⁷

Úgy tűnik, hogy ez a tűz a templom belsejét nem rongálta meg jelentősen, mert a ma is álló ikonosztázion faragott részei már az 1810-es években elkészültek. Az Egerben élő szerb faragó, Padits Péter műhelyében valósult meg ez a pompás alkotás. A munkával kapcsolatban a mesternek az abodi „orosz gazdák” által, 1814 decemberében írott magyar nyelvű leveléről régóta tud a kutatás.²⁸ Padits Péter 1801 és 1814 között mutatható ki biztosan Egerben,²⁹ ahol valószínűleg, a 19. század elején számos, nagyszabású ortodox ikonosztáziont készítő Jankovics Miklós szobrász műhelyéből indulhatott.³⁰ 1834-ben az abodi ikonosztázion festésével kapcsolatos levelében Gaganecz József borsodi esperes azt írja, hogy az állványzatot egy bizonyos egri szobrásszal faragtatták kb. 19 évvel korábban (vagyis 1815 körül), 27000 bécsi forintért (Függelék, 1. ügyirat). Ez az adat összhangban van a magyar nyelvű levél dátumával is.

Padits mester az abodi munka után, vagy ezzel párhuzamosan dolgozott az abaújszántói templom ikonosztázionján is, amelynek költségeit Pataky Miklós hívó 2000 forintnyi adománya fedezte, és amit

²⁷ A jegyzőkönyvirő megjegyzi, hogy az újjáépítés dokumentumai az egyházmegyei levéltárban az 1824-es évnél, 854-es szám alatt találhatóak. AGKA, Inv. é. 478., Sign. 1. Rok 1877. A templom méretei: 23 m hosszú, 9,78 m széles, 7,60 m magas., Uo. A templom építési adatait nem közlik az eperjesi Schematismusok sem. *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum Dioecesis Eperjesiensis ad annum Domini 1903*, Eperjes 1903, 147.

²⁸ A levelet Kárpáti László fedezte föl a miskolci ortodox templomban, egy metszet hátoldalára ragaszta. SASVÁRI, L., „Ortodoxok és görög katolikusok együttélése Észak-Magyarországon a 18-19. században”, in Kunt, E. – Szabadfalvi, J. – Viga, Gy. (szerk.), *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon: az 1984 októberében megrendezett konferencia anyaga*. Miskolc 1985, 155. NAGY, M., *A magyarországi görög diaszpóra egyházművészeti emlékei I.*, Debrecen 1998, 197. 348. jegyzet. PUSKÁS, B., *A görög katolikus egyház művészete a történelmi Magyarországon. Hagyomány és megújulás*, Budapest 2008, 259. A pontos szöveget nem közölték. Az eredeti dokumentum a Nyíregyházi Ortodox Egyházközség gyűjteményében van, jelenleg restaurálják.

²⁹ Voit, P. (szerk.), *Heves megye műemlékei I.*, Budapest 1969, 375, 411.

³⁰ NAGY, *op. cit.*, 197. 348. jegyzet. Jankovics Miklós életére és a hazai ortodox templomokban készített ikonosztázairól: NAGY, M., „ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΑΛΗΔΟΠΟΣ (Jankovics Miklós) kb. 1750-1817 faragó mester egri műhelye”, in *Zounuk* (A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 5), Szolnok 1991, 113-176. NAGY, *op. cit.* (28. láb.), 172-189, 193-196., 210-211. OLBERT, M., „A magyarországi görög diaszpóra három legjelentősebb temploma és ikonosztáza: az egri, a miskolci és a budapesti”, in Szabó, K. (szerk.), *Görög örökség. A görög ortodox diaszpóra Magyarországon a XVII-XIX. században*, Budapest 2009, 100-111.

1818-ban állítottak be.³¹ Padits halálának pontos idejét nem ismerjük. 1828 szeptemberében még szerződött a kecskeméti ortodox templom elkészítésére, amely szerkezetében közel áll az abaújszántóihoz, csak jóval kisebb.³²

Az abodi ikonosztázion³³ szerkezete valóban szoros rokonságot mutat a Jankovics-műhelyben készített darabokkal, különösen az architektonikus elemek, ornamentika tekintetében, a görög katolikus emlékanyagban a hajdúdorogi és a szerencsi ikonosztázióval áll közvetlen stílárius kapcsolatban. Előbbiről biztosan tudható, hogy Jankovics Miklós szerződött a készítésére 1799-ben,³⁴ utóbbiról csak stíluskritikai megfontolások alapján feltételezhető, hogy ugyanebben a műhelyben készült.³⁵ Az abodi és a szerencsi ikonosztázion stíluskapcsolatait Simon Katalin elemezte, aki úgy véli, hogy az abodi faragványai nem érik el azt a kifinomult művészi színvonalat, amely a szerencsin még egyértelműen megfigyelhető.³⁶ Különös, hogy Padits későbbi munkáin, az abaújszántói és a kecskeméti ikonosztáziókon az ajtók szinte ugyanolyan finoman kidolgozott, mesteri faragványok, mint a Jankovics-féle ikonosztáziókon, az abodi képfal faragványait egy sokkal visszafogottabb, kevésbé plasztikus formavilág jellemzi. Padits, Abaújszántón és Kecskeméten az egész állványzat szerkezetét tekintve sokkal inkább elszakadt a Jankovics-műhelyből ismert előképektől, mivel a hangsúlyos architektonikus elemeket szinte csak az alsó, alapképsorra korlátozta, a díszítőfa-

³¹ BESZKID, S., „Paróchiáink története. Abaújszántó” in *Görög Katolikus Hírlap* 7 (1905) 5.

³² NAGY, *op. cit.*, 196-197.

³³ Képe: Puskás, L. (szerk.), *Házad ékessége. Görögkatolikus templomok, ikonok, ikonosztázok Magyarországon*, Budapest 1991, 71.

³⁴ GKPL, HFL IV-I. a., Fasc. 15. Nr. 12. – TERDIK, SZ., „Ján Rombauer a gréckokatolici. Tendencie v maliarstve Mukačevskej gréckokatolíckej eparhie na prelome 18. a 19. storiča”, in Beňová, K. (red.), *Ján Rombauer (1782-1849)*. Levoča, Petrohrad. Prešov, Bratislava 2010, 46.

³⁵ Feltételezhető, hogy a hajdúdorogi ikonosztázióval két év alatt el is készültek, ami alapján valószínűsíthető, hogy a szerencsihez 1801 után kezdtek hozzá. 1812 előtt biztosan el is készült, mert ebben az évben a hajdúdorogi ikonosztázió egyik festője, Hittner Máttyás a képein dolgozott. GKPL, HFL IV-I. a., Fasc. 21. Nr. 11. – TERDIK, *op. cit.*, 47. Ezt az adatot megerősíti, hogy a régi szerencsi ikonosztáziót 1813-ban eladták a perei egyházközségnek, ahol még a 19. század második felében is megvoltak. A perei egyházközség számadásai, 1813. Abaújszántói esperesi levéltár, GKPL, jelenleg rendezés alatt.

³⁶ SIMON, K., *A görög katolikus ikonosztázok történeti szerepváltozása Zemplén vármegye Hegyaljai esperesi kerületében a 18-19. században*. (Szakdolgozat, ELTE Művészettörténeti Tanszék), Budapest 2007, 38-39.

ragványoknak viszont nagyobb hányada mutat szorosabb stílárís rokon-ságot a nagy előd műveivel.

Úgy tűnik, ez a nagyszabású ikonosztázion olyannyira kimerítette az egyházközség tartalékait, hogy a képek megfestéséhez csak közel húsz évvel később tudtak volna hozzáfogni. A már röviden idézett levele-ben Gaganecz József borsodi esperes tolmácsolta Ruszinkó Mihály helyi paróchus kérését Tarkovics Gergely (1816-1841) eperjesi püspök felé. Az egyházközség kinyilvánította, hogy ha az év folyamán sikerülne 600 forintot gyűjteniük, akkor végre megfestetnék az ikonosztázion képeit is. A feladattal egy bizonyos „Miriovszky” Jánost, Szepsiben élő festőt bíznának meg, akit igen lelkiismeretes, a festésben járatos mester-nek ismernek, és aki több római és görög katolikus templomban is dol-gozott már, többek között a kobulnicei templom új ikonosztázionját is ő festette. A festő munkáját ráadásul minden rendű, és különböző korú emberek is egyaránt dicsérik. Mirejovszky már árajánlatot is tett, az első osztályú festés, és a teljes ikonosztázion faragványainak aranyozását 1000 bécsi forintért elvégezné. Ha a munkát helyben készítené, az összeg akár csökkenne is, ha pedig elszállítaná, ami a nem nagy távolság miatt meg is történhet, akkor nem kérne semmiféle élelmezést. Ezek után finoman latolgatják a püspöknek, hogy miért is lenne érdemes ezt a festőt választani. Azt is jelzik, hogy mihamarabb szükség lenne a döntésre, mert ha a munkát nem kezdheti el márciusban, nem tudja időben befejezni.

Néhány nap múlva válaszolt is Tarkovics Gergely. Kifejtette, hogy ő nem ismeri Mirejovszky művészetét, ezért a szerződésben arra is kötelezni kellene, hogy a fölmerülő esetleges hibákat később kijavítja. Ugyanakkor a püspök figyelmeztette az esperest, hogy a munkát először föl kell ajánlani és megmutatni a hivatalos egyházmegyei festőnek, és ha ez visszautasítaná a felkínált összeget, a hívek pedig nagyobb összeg gyűjtését nem vállalnák, akkor más festőre is bízhatják. Ha így lesz, az egyházmegyei festőnek akkor is kötelessége azt a munkát felülvizsgál-nia, mert ha később hibák keletkeznének, a szóban forgó festő köteles legyen ingyen kijavítani. Tarkovics azonnal írt egy másik levelet az abaujszántói esperesnek is, hogy az egyházmegyei festő nyilatkozzon az abodi munkával kapcsolatban (Függelékben, 1. ügyirat).

Mit lehet tudni Mirejovszkyról és a festészetéről? Valószínűleg abból a festőcsaládból származhat, amelyiknek József nevű tagja³⁷ a 18.

³⁷ 1772-ben, Mirejovszky József festőt bártfai polgárként említik. – GARAS, K., *Ma-gyarországi festészet a XVIII. században*, Budapest 1955, 236.

század második felében, Bártfán (Bardejov, SL) tűnik föl, néhány évvel később egy Mirejovszky Szilveszterre is van adat.³⁸ Az alsómirosói (Nižny Mirošov, SL) görög katolikus templomban őriznek egy képet – valószínűleg a korábbi ikonosztázion töredékét –, amelyet Mirejovszky József 1801-ben szignált.³⁹ 1803 és 1805 között a hervartói (Hervartov, SL) római katolikus fatemplom diadalívének külső oldalán, Szent Pál apostol és Keresztelő Szent János álló alakját festette meg Mirejovszky János.⁴⁰ Egyelőre nem állítható biztosan, hogy a Hervartóban dolgozó művész azonos lenne a Szepsiben (Moldava nad Bodvou, SL) letelepedett festővel. Mindenesre Mirejovszky János már kobulnicai munkája előtt is dolgozott görög katolikusok számára. A boldogkőváraljai egyházközség vázlatosan megírt, 19. századi története szerint 1818-ban Mirejovszky János szepsi festővel 200 forint értékben dolgoztattak. Egy Szent Miklóst ábrázoló, és több más képet kellett festenie, valamint négy nagyobb és négy kisebb fa gyertyatartó festését végezte, amikor kijavított még további képeket is, összesen 125 rajnai forint értékben.⁴¹ Nem igazán dönthető el, hogy ebben a szövegben a napjainkra töredékesen fennmaradt ikonosztázion képeiről, vagy esetleg a templomban máshol függő képekről van szó. Igazából ez az összeg kevésnek tűnik ahhoz, hogy egy egész ikonosztázion festésére elég legyen. Valószínű, hogy

³⁸ PUSKÁS, *op. cit.*, (28. láb.), 257.

³⁹ FRICKÝ, A., *Ikony z východného Slovenska*, Košice 1971, 16. A Krisztus a nagy főpapot ábrázoló kép fotója szerepel az interneten: <http://test.grkatpost.sk> (Schematizmus). „Anno 1801 / Namaloval / Jozef Mirejovský”

⁴⁰ DUDAŠ, M. – GOJDIČ, I. – ŠUKALJOVÁ, M., *Wooden churches. Cultural Heritage of Slovakia*, Bratislava 2007, 24.

⁴¹ „Anno 1818 die 20a Andraeae Hriczu uxor coloni Vizsolyensis materiam colori diversi ad altare emit, ita ex Stephani Sztaturu uxor coloni Arkatalis coloris flavi curavit, anno ejusdem die 18a julii imaginem S. Nicolai per inauriam Aeditui (?) ante annos combustam cum reliquis imaginibus novitus exsculpsi curatum est 58 rfn. (...) Anno ut supra imaginem Sancti Nicolai cum reliquis imaginibus pingi curavit per pictorem Moldaviensem (Sepsienssem) Joannem Miriovszky 200 (centum) Rfn, quam etiam cum laude terminavit die 10a junii. Anno et tempore eodem per supradictum pictorem velo kandelabra 4 majora et 4 minora incolorari curavit 20 rfnis pro reparatione reliquarum imaginum 5 rfnos dedit, atque ita per toto labore 125, centum viginti quinque Rfnos solvit. Arculario hujati pro excissione candelaborum et labore 25 Rfnos dedimus ac ita in summa censtat nos 150 rfnos. Quae hujus foundationis potiori ex parte fuit piae remissentiae Adamus Ujhelyi pchi condan BKVáralyensi filias qui quae inpsolvit et coelebs e vivis ad aeternitatem est evocatus, partim vero ex pia collectione pchnorum, quas tam ex cathedra, quam privatim ad pium et laudabile opus hoc terminatum ammabam.” Az abaújszántói esperesi kerület levéltárában. HPL (rendezés alatt).

Mirejovszky csak a képek egy részét festhette újonnan. Nem kizárt, hogy a napjainkban ismert ikonok különböző kezektől, és különböző időkből származnak.⁴² Ha a próféták és a Keresztlevétel képek tőle származnának, akkor festői stílusáról elmondható, hogy meglehetősen konzervatív, a hervartói képeken mesteréhez képest mindenképp gyengébb, képzetlenebb mesterről van szó. Segítség lehetne a Gaganecz levelében emlegetett kobulnicai (Kobylnice, SL) ikonosztázióval való összevetés, de úgy tűnik, hogy ez az együttes ma már nem létezik.⁴³ Amíg jól datálható, biztosan Mirejovszky Jánosnak attribválható mű nem kerül elő, művészetéről sokkal többet nem tudunk mondani.

A szakirodalomban Beszkid Miklós közlése nyomán elterjedt adat, miszerint egy Mirejovszky nevű festő (keresztnevet nem említi), 1832-ben, kolerában halt volna meg.⁴⁴ Probléma, hogy a Beszkid által hivatkozott levél eredeti szövegében nem esik szó semmiféle Mirejovszkyról. Ebben a levélben ugyanis Gerbery János felsőmárosói (Felsőmerse, Vyšny Mirošov, SL) paróchus ír arról a püspöknek, hogy a templom oltárképének festésére ajánlott Tapolyi Antal homonnai (Humenné, SL), valamint Krizsanovszky sztropkói (Stropkov, SL) festők haltak el kolerában, ezért a kép festésével Mihályi Lukács, szintén sztropkói festőt szeretné megbízni.⁴⁵ Tarkovics válaszában inkább a

⁴² A boldogkőváraljai ikonokat 1991-ben még a 18. század végére és a 19. század elejére datálták. (PUSKÁS, *op. cit.* (33. láb.), 75-77.), újabban Puskás Bernadett egyértelműen a 18. század 2. felére helyezi őket. PUSKÁS, *Ikon és liturgia*, 17, 29. PUSKÁS, *op. cit.* (28. láb.), 180.

⁴³ A templom 1825-ben épült. *Gréckokatolická Prešovská Eparchia, Schematizmus*. Prešov 2004, 188. A belsőről csak interneten van fénykép: <http://test.grkatpost.sk> (Schematizmus) ikonosztáziója modern.

⁴⁴ BESZKID, M., „Egy elfeledett képirónk”, in *Művészet* 13 (1914) 60. Ezt az adatot vette át Lyka is. LYKA, K., *A táblabíró világ művészete*. Budapest³1981, 446. PUSKÁS, *op. cit.* (28.j), 257.

⁴⁵ „Illustrissime Reverendissime Domine Praesul, Domine et pater Gratosissime! /Ad introprorectum meum, sub 23a Maji a. p. ad Illustratem Vestram in eo recursum. cuinam videlicet pictorum imaginem pro ara ecclesiae meae parochiali deservituram pingendam concredere debeam, Illustritas Vestra sub 25a suprafati mensis, et anni Nro 698, Pictorem quempiam Homonnensem nomine Tapolyi vocitatum mihi recommendare, et respective assignare dignata est; cum interim hic idem per Illustritatem vestram recomendatus pictor, antequam opus vel inspexisset, cholerae victima evaserit, parique fato expetitus per me pictor sztropkóviensis Krizsanovszky tactus sit; nescitor igitur iterato Illustritati Vestrae intuitu assignandi mihi alterius cujuspiam pictoris molestus esse: insinuavit quidem semet apud me pictor quidam sztropkóviensis Lucas Mihályi vocitatus, quem tamen quamvis vicinum pluribusque privatis recomendatoriis testimoniis provisum, absque praevio Illustritatis Vestrae

hamarosan megérkező egyházmegyei festő megérkezésének bevárására bízhatja a paróchust.⁴⁶ Elképzelhető, hogy Beszkid valamilyen más forrásban talált utalást egy Mirejovszky nevű festő halálára, mindenesetre nem Jánosról van szó, aki a főntebb idézett források alapján 1834-ben még biztosan élt.

Az abodi ikonosztázióval kapcsolatos levelekben emlegetett egyházmegyei festő Miklóssy József volt, aki művészeti tanulmányait Bécsben végezte. Tarkovics püspök 1823-ban már ki akarta nevezni az eperjesi egyházmegye festőjévé, de eddig ismeretlen okok miatt Miklóssy mégsem jött haza, hanem inkább itáliai tanulmányútra ment, majd továbbra is Bécsben maradt. Végül 1833-ban tért vissza Magyarországra, a püspöktől hamarosan hivatalos kinevezést nyert. Miklóssy korábban főképp portréival hívta föl magára a figyelmet az egyházmegyében és Bécsben egyaránt,⁴⁷ most alkalma nyílt, hogy a vallásos festészet területén is produkáljon. Miklóssy egyik első hazai munkája az abaújszántói görög katolikus templom ikonosztáziója volt. Tarkovics püspök 1833. március 9-én írta meg helyi esperesnek, hogy Miklóssy rövidesen megérkezik az egyházmegyébe, és jó lenne, ha ezt a munkát már ő végezné.⁴⁸ Így is történt, Miklóssy a következő évben már be is fejezte a munkát, amint azt a Keresztelő Szent János kép bal alsó sarkában látható szignója és az 1834-es évszám jelzi.⁴⁹ Úgy tűnik, hogy Miklóssy az ikonosztázió-

consensu et indultu, in obversum statutis dioecesanis applicare minime praesumo. – Gratosam proin illustritatis vestrae praesuleae eatenus dispositionem praestolaturus sum. /Penes cujusmodi gratosae dispositionis expectationem profundissimo in venerationis cultu, et venerabili sacrae dexterae osculo emorior. In Felső-Mirosov die 30a maji 1832. / Illustritatis Vestrae Praesuleae /Filius obscquentissimus / Joannes Gerbery / Parochus Felső-Mirosoviensis” AGKA BA 783/832.

⁴⁶ „Dilecte Fili, Reverende Paroche! / Non vanam habeo spem futuram foret, ut haud longum post tempus egregium unum pictorem cui qualiscunque demum labor secure, concedi poterit, pro dioecetano pictore constituere possim. Hac igitur de causa erga praestitam isthuc sub 30a may ad relationem DilVestrae hiisce significandum habeo, ut cum pictura altaris ecclesiae suae aliquo adhuc tempore praestoletur, et interea temporis de sumptibus, qui pictori praestari debeunt sollicitetur. / Ceterum impertita episcopali benedictione maneo. Eperjesini. / Die 1a junii, anno 1832.” AGKA 783/832.

⁴⁷ Minderről részletesen lásd a kinevezési okmányt, amely 1833. május 29-én kelt. és közölve: BESZKID, *op. cit.* (44. láb.), 47-60.

⁴⁸ Szántói esperesi kerület levéltára, GKPL (rendezés alatt).

⁴⁹ BESZKID, *op. cit.* (31. láb.), 5. – A cikkben szereplő 1830-as évszám elírás, amelyet a másik Beszkid is átvett: BESZKID, *op. cit.* (44. láb.), 60. – Az ikonosztázió márványozását szintén ebben az évben egy kassai mester, Joannes Zimányi végezte, a Szent Miklós kép előtti, bal oldali oszlop belső oldalán látható festett felirat szerint. Zimányi

nok esetében sokkal szabadabban viszonyult a tradíciókhoz, mint elődei, Abaújszántón változtatott az ikonosztázionok megszokott képi felosztásán is: az apostol sor közepére nem a Krisztus főpapot festette meg, hanem a Mennybemenetelt, de annak is csak központi figuráit, Krisztust és a két angyalt, nyilván a két oldalon elhelyezett hat-hat apostolképet értelmezte a jelenet folytatásaként.⁵⁰ Aztán az ünnepsorba fölvette a Getszemáni kertben vérrel verejtékező Krisztus ábrázolását is, amely az ikonosztázionok ünnepsorában nem szokott szerepelni.⁵¹

Miklóssy színrelépése után az esperesek megkérdezték a püspöktől, hogy mi történjen például a már korábban Mankovics Mihályra, a munkácsi egyházmegye festőjére bízott munkákkal. A püspök ekkor úgy rendelkezett, hogy a már leszerződött munkákat fejezzék be, az új megbízások esetében forduljanak már a saját egyházmegyei festőhöz.⁵²

Hasonló dolog történt Abod esetében is. A püspök azt szerette volna, hogy nyilván a frissen kinevezett festő élvezzen előnyt egy ilyen volumenű munkában. Az abodi ügy további részleteit nem lehet tudni, csak annyi biztos, hogy az ikonosztázion festését végül sem Mirejovszky, sem Miklóssy nem végezte el. Az abaújszántói esperes a Protokollumába egy levél regesztájaként ezt írta be: „Miklóssy József úrnak, egyházmegyei festőnek: hogy az abodi és sztebniki (Stebník, SL) templomok ikonosztázionjainak festését kezdje el, és ha lehet, szerződjön. 1834. márc. 28.”⁵³ Ez alapján úgy tűnik, hogy Miklóssy kezdetben talán vállalta volna a munkát, bár nehezen képzelhető el, mivel Abaújszántón 2000 forintot kapott a festésért,⁵⁴ míg Abodon fele ennyi pénzért még több képet kellett volna megfestenie, és ráadásul a szerkezet aranyozása is rá hárult volna, amit Abaújszántón más készített.⁵⁵

1829-ben Kassán nyert polgárjogot, festő és szobrász volt, és Sáros vármegyéből származott. Adatai: KEMÉNY, L., „Kassán polgárjogot nyert művészek”, in *Művészet* 12 (1913) 282.

⁵⁰ Az ortodox barokk ikonosztázionokon ekkoriban tényleg az volt a szokás, hogy a templom címünnepének képe kerül középre, de így van ez Bécsben a Szent Barbara görög katolikus templom ikonosztázionján is, amelyet Miklóssy nyilvánvalóan jól ismert.

⁵¹ A miskolci ortodox templom ikonosztázionjának ünnepsorában is szerepel ez a jelenet – NAGY, *op. cit.* (28.j.), 134. –, bár nem tudni, hogy Miklóssy látta-e valaha ezt az együttlést. TERDIK, *op. cit.*, 51.

⁵² AGKA BA 361/1834.

⁵³ „D. Josepho Miklóssy Pictore Dioecetano, ut Iconostases Ecclesiarum Abodiensi, et Sztednikensi pingendas, incipiat, et si fieri poterit accordet. 28. mart. 834.” Abaújszántói Protolollum II. (GKPL, rendezés alatt.)

⁵⁴ BESZKID, *op. cit.* (31. láb.), 5.

⁵⁵ Lásd 49. jegyzet.

Miklóssy József később az esperesi kerületen belül máshol is kapott megbízásokat.⁵⁶

Miklóssy még egy évtizedig sem élvezhette fontos tisztét, 1841. november 29-én Bártfán meghalt, hagyatékát, adóságainak fejében a város elárvereztette.⁵⁷ Mihály nevű öccse, aki egyben sok helyen vele is dolgozott, hamarosan kérte a püspöktől, hogy bátyja munkáit befejezhesse, s hogy a megürült posztjára nevezzék ki,⁵⁸ ami meg is történt.⁵⁹

Időközben nem csak az egyházmegyei festők, hanem a püspök személye is megváltozott. 1844-ben, éppen tíz évvel később az első próbálkozása után, Ruzsinkó Mihály abodi lelkész (1829-1855) újra írt a püspöknek, aki korábbi esperese, Gaganecz József (1843-1879) volt, hogy mivel a kegyúri jogokat gyakorló Csáky család tagjai is részt vállalnának az ikonosztázion festésének finanszírozásában, a püspök maga ajánljon valakit erre a munkára. Gaganecz hamarosan a csemernyei (Varannó-Csemernye, Čmerné, SL) adminisztrátornak írt, hogy küldje el Abodra azt a festőt, akit korábban személyesen ajánlott és bemutatott neki, és aki legutóbb a sedlicei (Sedlice, SL) ikonosztáziont festette (Függelékben, 2. ügyirat). Úgy látszik, hogy Gaganecz nem jegyzete meg a festő nevét, ezért ez a levelezésből sajnos nem is derül ki. Különös, hogy a püspök miért nem a hivatalos egyházmegyei festőket ajánlotta. Nem zárható ki, hogy a tíz évvel korábbi ügy részletei óvatosságra intették.

Az 1877-es kánoni látogatás során az abodi ikonosztázionról följegyzik, hogy Ruzsinkó Mihály esperes áldotta meg 1844-ben, és „Jos. Dobrovolszky” festette.⁶⁰ Ezek szerint tíz év múltán legalább sike-

⁵⁶ Állítólag 1831-ben Sajószögeden dolgozott (pontosan nem derül ki, hogy min). BESZKID, *op. cit.* (44. l.áb.), 60. 1840-ben a műcsonyi ikonosztáziont és egy oltárképet festett. BESZKID, *op. cit.* (44. l.áb.), 61. Ez az ikonosztázion ma már nem áll.

⁵⁷ A tárgyak listáját a püspökségnek is megküldték, mire az egyházmegye azt kérte, hogyha valamelyik templom félbemaradt munkája is lenne benne, azt ne árverezzék el. AGKA BA 18/1842. Miklóssy művészetéről további adatok: TERDIK, *op. cit.*, 51-52.

⁵⁸ Latin nyelvű levele e tárgyban: AGKA BA 1356/1841, amelyből a pontos halálozási dátum is kiderül. A Beszkiidnél szereplő dec. 1-e nem a halálozás, inkább a temetés dátuma lehet. BESZKID, *op. cit.* (44. l.áb.), 62.

⁵⁹ Az 1842-es Schematismusban ez áll: „Pictor Dioecesanus: Michael Miklóssy”, *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis, pro anno Domini 1842*, Kassa II. Miklóssy Mihály 1850-ban halt meg, az 1851-es Schematismusban nincs is már festőként említve. *Schematismus venerabilis cleri graeci ritus catholicorum dioecesis Eperjesiensis, pro anno Domini 1851*, Kassa.

⁶⁰ AGKA, Inv. č. 478., Sign. 1. Rok 1877. A helytörténeti irodalomban föltűnő Dobrovolszky Lajos név talán félreolvasásból eredhet. HORNYÁK, GY., *Galvács és a Rakaca-tó környéke*, Galvács 2003, 130.

rült az ikonosztáziont befejezni, és nagy valószínűséggel Dobrovolszky József lehet az a festő, akit a püspök ajánlott.

Dobrovolszky Józsefről egyelőre semmit sem tudunk, talán Kassáról, vagy valamelyik közeli kisvárosból származott. Jó kiindulási alap lehetne a szedlicei és az abodi ikonosztázion összevetése, de az előbbi ma már feltehetőleg nem létezik.⁶¹

Az abodi ikonosztázion festőjéről elmondható, hogy nem akadémian képzett, meglehetősen archaikus, későbarokk formanyelvet továbbörökítő, robosztus figurákat, darabos formákat alkotó mester volt. Előképeit részben biztosan más ikonosztázionokról meríthette. Az oromzati kereszt és a két szomorkodó alakját nézve megállapítható, hogy ismerte a máriapócsi ikonosztázion oromzati keresztjét, amelyen kék háttérben „lebeg” a keresztre feszített Krisztus alakja,⁶² de Szűz Mária és Szent János is egyértelműen a máriapócsi figurákkal rokon. Mindez a Máriapócscon tavaly előkerült és restaurált, 18. század végére datálható szomorkodók esetében egyértelműen állítható: a két Szűz Mária megformálásánál nem csak a test- és kéztartás egyezése tanúsodik erről, hanem a ruhák színezésében domináns fehér alkalmazása is; a két Szent János figura is hasonló kialakítású. Valószínű, hogy a diadalív vonalát követő proféták medalion-képeinél is más ikonosztázionok példáiból indult ki, feliratok helyett az attribútumaik lettek hangsúlyosak.

A háromnegyed alakban ábrázolt apostoloknál metszetelőképek használata feltételezhető, amelyeken az attribútumok dominálnak. Hasonló mondható el az ünnepsor képeiről is. A képek nagy része a korabeli, vagy még korábbi latin ikonográfiai hagyományt követi: Szűz Mária halálára egy Mennybe felvett Mária utal, a Szent Kereszt fölmagasztalása képen pedig Szent Ilona és a pátriárka tartja a keresztet, Konstantin nincs jelen.

Ikonográfiai szempontból érdekesebb az alapképsor, de stíláris szempontból megjegyzendő, hogy Szent Miklós püspök alakja mind színében, mind stílusában eltér a többi képtől, különösen a Szűz Mária születését ábrázoló kompozíciótól, ami persze későbbi átdolgozás eredménye is lehet. Későbbi az Istenszülő és Krisztus kép, de ezekről később lesz szó. Az alapképek alatt négy, ovális mezőben, különböző jelenet

⁶¹ A templom 1854-ben épült. *Gréckokatolicka Prešovská Eparchia, Schematizmus*. Prešov 2004, 122. A belsőről az interneten sincs fénykép.

⁶² A máriapócsi keresztén látható Krisztus 1896-ban készült, de a restaurálás folyamán bebizonyosodott, hogy híven követi az alatta nagyon töredékesen fennmaradt, 18. század végi keresztrefeszítést.

kapott helyet: Szent Miklós alatt a Szent egyik tengeri csodája; az Isten-szülő képe alatt Mária és Erzsébet találkozása; Krisztus alatt a Szamariai asszony; a címünnep ikonja alatt pedig egy Immaculata. Ez a gyakorlat a 17. századtól kezdve elterjedt, a képek tematikája helyenként változik.

A királyi ajtón a négy evangélista, fölötté az Utolsó vacsora képe látható. A két diakónusi kapu tematikája ikonográfiai szempontból izgalmasabb. Az északi ajtón a Vérel verejtékező Krisztus, az ajtó íve fölötti képműben a Sírban fekvő halott Krisztus látható, aki fölött egy angyal virraszt. A déli ajtón valószínűleg a Föltámadás szerepel (az üres sír fölött egy angyal és az Atya alakja lebeg, a sír mellett egy katona fekszik), az ajtó feletti képműben egy Veronika-kendő ábrázolás kapott helyet. Az ajtószárnyakon a nagyobb jelenetek fölött egy-egy medallionban két hatszárnyú kerub is föltűnik. Ez utóbbiak jól ismertek a Jankovics-műhely ortodox ikonosztázionjain, de a szerencsén is megjelennek, igaz nem az ajtószárnyakon, hanem a kapuívén.

Ezek a szenvedés-tematikához köthető képek alapvetően nyugati előképek nyomán készültek. Említettem, hogy a vérel verejtékezés jelenetét már Miklóssy is alkalmazta, méghozzá az abaújszántói ikonosztázion ünneporában. A Krisztus szenvedésének eseményit a 17. századtól kezdték ikonosztázionokon is ábrázolni, főként Galiciában. A közeli Gadna egykori ikonosztázionján az oromzatban, a diadalívet követve, félkörívesen kaptak helyet a Szenvedéstörténet eseményei.⁶³ Ez a

⁶³ Az ikonosztázion leírását az 1877-es vizitációból ismerjük: „(43.k.) Iconostasis quando erecta et per quem benedicta non constat, certum tamen est, quod ex antiqua lignea Ecclesia anno 1816 illocata habeatur, in tabulis ligneis picta, expensis fidelium procurata, in mediocri statu conservata invenitur, et per aedituum purgator – supra quartam seriem Iconostasis est crux alta, quem in semicirculo ornant sequentes effigies: ovalibus marginibus inclusae: a) Christus ut in horto Gethsemani orat b) per Judam osculatur c) coram Pilato stat. d) flagellatur, e) coronatus sederis eridetur, f) sub onere crucis corrui, g) cruci in terra affigitur, h) inter latrones in cruce pendet. i) de cruce deponitur, k) in sepulchrum ponitur, l) resurrexit, m) vulnera sua Thomae ostendit; sub cruce adsunt BMV et S Joannes et in serie horum in dextra inter Joannem et m) effigiem: effigies Ascensionis Christi, in sinistra parte vero Pentecostes,

(44. k.) Saliter iconostasis habet praeter descriptum seriem 4 series, et supra 4am seriem cruce 16 effigies circumdatam.

(45. k.) In Iconostasi sunt tres aperturas cum tribus portis, apertura et porta septentrionali 74 cm lat, et 194 cm alta, meridionali 65 cm lat. Et 194 cm alta, denique regia apertura 2 m alta, sed porta regia 1,6 m alta, 82 cm lata.

(46. k.) Porta regia lignea, valvata, arte sculpta, sex effigies, et quidem 4 effigibus 4 evangelistas, una BMV et una gabrielem Archangelum repraesentantibus ornata, inaurata, antiquo splendore iam orbata, supra portam est effigies ultimae Coenae.”

megoldás a hazai ortodox gyakorlatban sem ismeretlen,⁶⁴ de a diakónusi kapukat sehol sem szokás a passióra utaló jelenetekkel díszíteni, a képek elhelyezése szempontjából az abodi megoldás unikálisnak számít.

Elképzelhető, hogy a Krisztus szenvedésére, temetésére és föl-támadására utaló képeknek az ajtókon történő elhelyezésével a Szent Liturgia Nagy bemenetének szimbolikus értelmezésére (Krisztus sírbe-tétele) is utalni kívánt a megrendelő.

Az ikonosztázion két fő alapképet 1902-ben cserélték ki, amikor az oltárt is megújították,⁶⁵ az ikonosztáziont pedig restaurálták.⁶⁶ A csere mögött minden bizonnyal esztétikai megfontolások állhattak.

A festőkkel kapcsolatos dokumentumokból jól látszik, hogy a 19. század elején egyre általánosabbá vált az a gyakorlat, hogy a díszesen faragott állványzat sokáig képek nélkül, csupaszon állt (Abodon 20 évig, Abaújszántón 15 évig), amíg a közösségek anyagi lehetősége lehetővé nem tette, hogy a festett részeket is finanszírozhassák. Ebben a hozzáállásban csúcspontot ki az előző században uralkodóvá lett szemlélet, amely az ikonosztázionok esetében az állványzatot gyakorlatilag többre értékelte a képeknél. Ugyanakkor, a képek feletti felügyelet ekkor kezdett intézményes formát ölteni az eperjesi egyházmegyében is. A Tarkovics által kinevezett Miklóssy József, mint egyházmegyei festő, igazából a képek esztétikai színvonalát tekintve jelenthetett volna garan-

AGKA, Inv. č. 478., Sign. 13. Rok 1877. A jelenlegi ikonosztázion a Réтай és Benedek műintézet munkája. A Réтай és Benedek Műintézet egy 1913 körül kiadott, töredékesen fennmaradt műtárgykatalógusában a 169. oldalon a következő bejegyzés szerepel: „Gadna. Ikonosztázion, stb.”.

⁶⁴ Pl. Baja, Battonya (szerb), Siklós. NAGY, M., *Ortodox ikonosztázionok Magyarországon*, Debrecen 1994, 80-81., 82-84., 144-145.

⁶⁵ A felújításokat a Réтай és Benedek budapesti Műintézete végezte. Ifj. Kovaliczky Sándor gk. pap, a négy oszlopos oltár megújításáról és új tabernákulumról számol be a Műintézet folyóiratában. *Egyházi Műipar* 12 (1902) 8. Az oltár korábbi formáját az 1877-es vizitációban írták le: „(22. k.) Altare lapideum, uno grado e tribus partibus circumdatum, gradus in parte anteriori 2.55 m long. 1.10 m latus, in lateribus 49 cm latus, mensa altaris 2 m longa, 1.64 m lata et 1.08 m alta; gaudet baldachino columnis in mensa positis, rotundis, albis, inauratis, 1.46 m altis innixo, e rubro panno in forma parallelopedi facto. (...) (25. k.) Tabernaculum e ligno, 47 cm lat. 53 cm alt. super tabernaculo crux triplicata lignea 60 cm alta, cum ianua inaurata, et in hac figura profore et calicis, in angulis anterioribus variis figuris in specie cevarum ornatum: sera firma in altari conservari solita provisum.” AGKA, Inv. č. 478., Sign. 1. Rok 1877.

⁶⁶ A Réтай és Benedek Műintézet, egy 1913 körül kiadott, töredékesen fennmaradt műtárgykatalógusában a 169. oldalon a következő bejegyzés szerepel: „Abod. Ikonosztázion, renoválás, új oltár”.

ciát. Az abodi példa jól mutatja, hogy hiába volt a püspök központosító jóakarata, ha a közösségek anyagi ereje nem tette lehetővé, hogy az akadémiát végzett, a környékbeli piktoroknál mindenképp magasabb képzettséggel rendelkező, s ennek következtében jóval magasabb árakat is szabó egyházmegyei festőt megfizessék. Így történhetett, hogy Abodon is a viszonylag magas színvonalon kialakított állványzatba, a több évtizeden át húzódó vajúdas után, egy valószínűleg képzetlen, nem túl magas művészeti minőséget létrehozó, helyi mester munkája került.

Végezetül meg kell emlékezni az 1877 szeptemberében, Tóth Miklós eperjesi püspök által végzett vizitációról, amelynek során egyházmegyéje Borsodi és Csereháti kerületét járta be. Az abodi paróchus ekkor Répássy János (1855-1879) volt.⁶⁷ A már többször idézett jegyzőkönyvből kiderül, hogy a templomot utoljára 1874-ben újították föl, és áldották meg. Az összeírás segítségével figyelemmel kísérhető néhány, már a 18. században emlegetett tárgy sorsa is. Ekkor még megvolt a régi ón cibórium, amelynek már nem volt teteje, de éppen akkor vettek helyette egy újat. A régi betegellató pixis is létezett még, azt is éppen akkor váltotta fel egy újabb darab. Az Evangélium 1852-es, pocsajevi kiadású, de megvolt a régi, 1722-ben kiadott példány is.⁶⁸ Ez utóbbi biztosan azon Iovvi kiadású Evangéliumos könyvek közé tartozhatott, amelyből több példány is bekerült a Hittudományi Főiskola könyvtárába.⁶⁹ A Liturgikon is Iovvi, 1759-es kiadású volt.⁷⁰ A többi könyv felsorolását

⁶⁷ A vizitáció jegyzőkönyve az abaújszolnoki paróchián is fennmaradtak. Magyar szövegét, Baán István fordításában, Kárpáti László tette közzé. KÁRPÁTI, L., „Az egykori abaújszolnoki görög katolikus fatemplom Myskovszky Viktor rajzain és az egyházlátogatási jegyzőkönyv alapján (1876, 1877)”, in *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXXVII* (1999) 687-693.

⁶⁸ „(26. k.) Ciborium antiquum stanneum, sine operculo, quod velum supplex. Vide pag. 36. obs. 3. (27. k.) Daroniszicza est pyxis antiqua, e lamina cuprea in una parte I.H.S. insignata. Exiqui pretu, sacculus aequae attritus ex cohlear inauratione indiget, vide pag. 36. obs. 4. (...) (29. k.) Liber Evangeliorum editionis Pocsajev 1852 in parvo folio, in purpura compactus, figuris Evangelistarum e metallo in angulis, et Christi ad caelos ascendentis ornatus, per Josephum Szabo anno 1873 pretio 80 flor procuratus, in optimo et pulcherrimo statu; alter Liber Evangeliorum edit 1722 in folio coriae, foëia in bono statu compactura agent.” AGKA, Inv. č. 478., Sign. I. Rok 1877.

⁶⁹ OJTOZI, E., *A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola Könyvtárának szláv és román cirillbetűs könyvei*, Debrecen 1985, 35-36.

⁷⁰ „(31. k.) Liturgicon editionis Leopolitanae de anno 1759 in folio, compactum in corio, compactura in bono, folia iam in vitiato statu. Vide pag. 36. obs. 6.” AGKA, Inv. č. 478., Sign. I. Rok 1877. Ebből is van több példány Nyíregyházán: OJTOZI, *op. cit.*, 43.